

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ В. М. НАЗАРЦЯ "ЖАНРОВІ МОДИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ АДРЕСОВАНОЇ ЛІРИКИ"

Питання з'ясування жанрової природи лірики – одне з найбільш актуальних і дискусійних в літературознавчій науці. Попри висновки дослідників про розвиток лірики XIX – XX ст. поза межами та законами жанру, результати сучасних генологічних розвідок дають підстави констатувати, що жанрова специфіка твору, тенденції та закономірності жанрового мислення були і залишаються активним чинником розвитку літературного процесу. Власне, саме про це свідчить монографія В. Назарця, в якій досліджується художній феномен української адресованої лірики.

Теоретична гіпотеза В. Назарця про наявність у жанровому розмаїтті ліричних форм специфічного метажанрового утворення, означеного ним як адресована лірика, зводиться до системи наступних тверджень. На думку автора, в аспекті сучасних генологічних типологій адресовану лірику можна кваліфікувати як один із різновидів медитативно-зображальної лірики (за класифікацією Г. Поспелова). Так, якщо у власне медитативній ліриці відтворено авторські роздуми та рефлексії із приводу певних життєвих явищ, то в медитативно-зображальній – ці роздуми поєднано з елементами предметного зображення явищ, з приводу яких виникає рефлексія. Медитативно-зображальний тип лірики, на думку дослідника, є внутрішньо неоднорідним і, як наслідок, може ґрунтуватися на різних художніх домінантах. Зокрема, у "медитативній" складовій можна виокремити власне рефлексивну (з акцентом на заглиблення у свідомість авторського "я" у формі емоційних, але раціонально артикульованих роздумів) і сугестивну (з наголосом на елементах емоційного самонавіювання, якими супроводжуються авторські роздуми) домінанти. У "зображальній" складовій медитативної лірики може домінувати і власне предметно-зображальний (більш-менш деталізований опис певних природних явищ або людських образів), і комунікативно-зображальний (опис, у якому модельовано ситуацію уявного спілкування суб'єкта поетичного висловлювання із його адресатом) елементи. Цей останній елемент, на погляд автора, передбачає транспозицію поетичного твору зі сфери автопсихологічної лірики в площину лірики адресованої. Така теза цілком відповідає загальноприйнятій думці, що домінантною ознакою цього жанрового різновиду є феномен підкресленої адресації у тому сенсі, що саме вона у цьому типі ліричних творів стає предметом зображення.

У монографії адресовану лірику потрактовано як загальне означення такого метажанрового утворення, що охоплює поетичні жанри з підкресленою адресною настановою. У контексті метажанрового утворення адресованої лірики автор виокремлює три основні жанрові форми – послання, присвяту і віршованій лист. У статусі художньої модифікації певного загального для них інваріантного цілого (адресованої лірики) всім трьом жанровим формам, на його думку, відповідно, притаманні такі генологічні ознаки, які, з одного боку, є спільними для них, доводять їхню належність саме до цього метажанрового утворення, а з іншого боку, репрезентують дещо відмінний, специфічний спосіб вияву загальних для цього метажанрового утворення генологічних принципів, що, власне й дає теоретичні підстави розглядати їх як окремі жанрові форми. Хоча усі три жанрові форми, як справедливо зауважує автор, відомі з часів античності, провідною з них варто визнати послання – інваріантну модель адресованої лірики. Відтак, у посланні, на думку автора, у найбільш очевидній формі сконцентровано "родові" генологічні ознаки адресованої лірики: підкресленість адресної настанови, наявність внутрішньотекстового адресата, імітація діалогу між автором і адресатом, маркованість адресної настанови заголовком вірша та численними формами введеного до тексту "зверненого слова". У двох інших жанрових формах адресованої лірики – присвяті та віршованому листі – ці ознаки або не мають такого чіткого вияву, або ж виступають у дещо послабленій формі.

Варто зазначити неупередженість та дослідницьку коректність автора монографії, який, попри бездоганну логічну стрункність, продуманість та виваженість постульованих ним теоретичних аргументів, слушно зауважує, що гіпотетична можливість і доцільність теоретичної диференціації зазначених жанрових форм адресованої лірики, їхнє практичне розрізнення досить часто є дискусійним з огляду на те, що автор може надавати конкретному ліричному твору генологічних ознак, притаманних відразу двом або й трьом теоретичним жанровим моделям, або, навпаки, може декларувати адресну настанову у заголовку, епіграфі чи епізодичному зверненні у тексті, фактично, використовуючи її як риторичний прийом посилення номінативної, описової функції тексту. Чітке виокремлення жанрових форм адресованої лірики, на думку автора, є проблематичним і тому, що поети, особливо кінця XIX – всього XX століття, найчастіше створюють поезії на основі жанрового синтезу – схрещення в межах одного тексту генологічних ознак кількох ліричних жанрів або їх жанрових форм.

Цікавими й ґрунтовними видаються усі розділи монографії, але особливу увагу в аспекті актуальності, теоретичної новизни та безсумнівної практичної значущості привертають розділи, в яких розроблюється типологія жанрових форм адресованої лірики та внутрішньотекстового ліричного адресата. Монографічна праця В. Назарця приваблює оригінальністю концептуального порядку, точністю й багатоаспектністю літературознавчого аналізу поетичного тексту, коректністю інтерпретацій, логікою й послідовністю викладу матеріалу. Рецензована книжка буде корисною для дослідників художнього тексту і викладачів вищої школи, а також для студентів і магістрантів, яким вона дасть повніше уявлення про новітні тенденції розвитку філологічної науки.

О. С. Чирков

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри германської філології та зарубіжної літератури